

А. В. Кирпале, аспірантка кафедри публічного управління та митного адміністрування Університету митної справи та фінансів

ДОСВІД УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

У статті досліджується управління системою освіти в зарубіжних країнах та в Україні. Висвітлено чинники, що мали вагомe значення при сприянні розвитку системи освіти в умовах інноваційного розвитку суспільства. Проведено порівняльний аналіз за структурними характеристиками освіти. Розглянуто особливості сучасної освіти за кордоном та в Україні, а також визначення спільних та відмінних рис їх діяльності та розвитку.

Метою статті є аналіз моделей системи освіти європейських країн та України. Внесення пропозицій до можливого використання напрацьованих наукових досліджень в Україні з поширенням ідеї до інших країн.

Доведено, що існуючі системи освіти – це сукупність всіх навчальних та навчально-виховних закладів, які ведуть свою діяльність в сфері здобуття освіти, а також спеціалізуються на підготовці чи перепідготовці кадрів. Обґрунтовано, що до системи освіти входять не лише заклади освіти, але й різні науково-методичні установи та науково-виробничі підприємства, сюди ж можна включити державні й місцеві органи управління освітою, а також ті інстанції, які ведуть діяльність у сфері самоврядування в освітній галузі. Складовими компонентами структури освіти виступають дошкільна, загальна середня освіта, позашкільна освіта, професійно-технічна, вища освіта та післядипломна освіта, а також аспірантура та докторантура. До структури системи освіти входить і самоосвіта.

Означено, що дошкільна освіта здійснюється в дитячих яслах, дитячих садках та дошкільних закладах сімейного типу і передбачає всебічний розвиток дитини з раннього віку. Загальна середня освіта має на меті забезпечити всебічний розвиток школяра, виявити та розвивати його нахили та здібності протягом всіх років навчання у школі. Професійно-технічна освіта покликана допомогти здобути професію або підвищити вже здобуду професійну кваліфікацію. Вища освіта дає можливість отримати освітньо-кваліфікаційний рівень відповідно до покликання студента.

Узагальнено, що сучасна система публічного управління системою освіти повинна стати державно-громадською і розвиватися за найкращими світовими зразками. Основними пріоритетами повинні стати: орієнтація освіти на індивідуальну освітню траєкторію особистості.

Ключові слова: Управління системою освіти, освіта, дошкільна освіта, початкова освіта, середня освіта, вища освіта, неперервна освіта, система освіти, публічне управління.

A. V. Kyrpale. Experience of educational system management in European countries

The article examines the management of the education system in foreign countries and in Ukraine. The factors that were important in promoting the development of the education system in terms of innovative development of society are highlighted. A comparative analysis of the structural characteristics of education. The peculiarities of modern education abroad and in Ukraine, as well as the definition of common and distinctive features of their activities and development are considered.

The aim of the article is to analyze the models of the education system of European countries and Ukraine. Making proposals for the possible use of existing research in Ukraine with the spread of the idea to other countries.

It is proved that the existing education systems are a set of all educational and training institutions that operate in the field of education, as well as specialize in training or retraining. It is substantiated that the education system includes not only educational institutions, but also various scientific and methodological institutions and research and production enterprises. The components of the structure of education are preschool, general secondary education, extracurricular education, vocational, higher education and postgraduate education, as well as graduate and doctoral studies. The structure of the education system includes self-education.

It is noted that preschool education is carried out in nurseries, kindergartens and family-type preschools and involves the comprehensive development of the child from an early age. General secondary education aims to ensure the comprehensive development of the student, to identify and develop his inclinations and abilities during all years of schooling. Vocational education is designed to help acquire a profession or improve professional skills. Higher education provides an opportunity to obtain an educational qualification level in accordance with the vocation of the student.

It is generalized that the modern system of public administration of the education system should become state-public and develop according to the best world models. The main priorities should be: the orientation of education on the individual educational trajectory of the individual.

Key words: Education system management, education, preschool education, primary education, secondary education, higher education, continuing education, education system, public administration.

Постановка проблеми. Для будь-якої держави освіта є пріоритетом розвитку та конкурентоспроможністю. Розвиток освіти безпосередньо залежить від держави, а точніше органів держави, що і є публічним управлінням

системою освіти. Сучасне реформування системи освіти в Україні має позитивні ідеї, але здебільшого не містить структури публічного управління, про це свідчить задвоєння функцій та повноважень в державних виконавчих та розпорядних органах управління.

Аналіз досліджень та публікацій. Загальні питання з управління системою освіти в європейських країнах та Україні висвітлені у працях С. Григанського, М. Вавринчука, Н. Вільчанської, Л. Гаєвської, Д. Дзвінчука, Л. Прокопенка, Н. Протасової, В. Лугового, Ю. Молчанової, І. Сікорськ та інших.

З урахуванням великої кількості наукових досліджень в галузі публічного управління системою освіти все одно актуальною є необхідність у подальшому удосконаленні механізмів публічного управління системою освіти, особливо щодо самої інституції системи освіти на різних державних рівнях.

Метою статті є аналіз моделей системи освіти європейських країн та України. Внесення пропозицій до можливого використання напрацьованих наукових досліджень в Україні з поширенням ідеї до інших країн.

Публічне управління системою освіти – цілеспрямована діяльність щодо створення організаційних, правових, кадрових, соціально-прогностичних, педагогічних, матеріально-фінансових та інших умов, необхідних для оптимального функціонування і розвитку, реалізації мети, здійснення переходу в якісно новий стан [2, с. 9].

Загалом, у наукових працях визначають сім основних етапів, які характеризують формування основи загальноновизнаної концепції системи освіти європейських країн, яку подано у хронологічній таблиці 1.

Таблиця 1

Етапи розвитку концепції системи освітв європейських країнах

Етапи	Характеристики	Роки розвитку системи освіти
I	Компоненти Римських договорів: спільний ринок товарів, капітал та послуг.	1957–1958 рр.
II	Визначення напрямів співпраці у сфері освіти. «Доповіді Янне» «Про питання політики Співдружності у сфері освіти».	1971–1975 рр.
III	Прийняття міністрами освіти першої резолюції про співробітництво у галузі освіти, що містила питання підготовки кадрів, наукових досліджень, компіляцій до поточної документації та статистичних даних у ключових сферах освіти.	1976–1986 рр.
IV	Затвердження єдиної європейської освітньої політики, початок функціонування освітньої програми «Еразмус», метою якої було фінансування студентів, які прагнули отримати освіту в інших європейських державах. Підписання у Болонському університеті Великої хартії “Magna Charta” ректорами європейських університетів.	1987–1991 рр.
V	Підписання Маастрихтського договору, що ознаменувало створення Європейського Союзу.	1992–1997 рр.
VI	Підписання Сорбонської декларації щодо гармонізації структури системи вищої освіти у Європі, спільної Болонської декларації, Лісабонського договору про реформу європейської освіти.	1998–2009 рр.
VII	Завершення 10-річного строку дії Лісабонської стратегії. Сучасний етап формування та реалізації освітньої політики Європейського Союзу.	2010 р. й досьогодні

Джерело: складено автором

Кардинальні зміни та реформи в галузі освіти відбуваються в усіх країнах світу за специфікою соціально-політичних умов кожної конкретної країни.

Для підтримки розвитку систем освіти європейські країни фокусуються на аспектах:

- співпраця з національними представництвами європейських країн з метою корегування їх освітніх політик і обміну позитивним досвідом;
- розвиток і адміністрування різних освітніх програм, які фінансуються урядами країн.

Аналізуючи Європейський досвід реалізації державного управління у системі освіти, можна виділити три основні моделі освітньої політики: англо-саксонську, скандинавську та західно-європейську, основні характеристики яких наведено у таблиці 2.

Останнім часом в європейських країнах актуальним є впровадження демократичного державно-громадського управління освітою, яке визначається конституційно-законодавчими нормами функціонування сфери освіти. У документах Ради Європи наголошується про те, що в основі децентралізації систем освіти закладено ідеї та цінності ринкової економіки.

Державна політика щодо сфери освіти реалізується спеціально створеними центральними органами державного управління:

- США – міністерством освіти (автономія навчальних закладів є найважливішим критерієм під час акредитації);
- Великобританії – міністерством освіти і науки;

- Франції – міністерством національної освіти;
- ФРН – федеральним міністерством науки і освіти;
- Швейцарії – федеральним управлінням освіти і науки департаменту внутрішніх справ та федеральне управління промисловості, ремесел і праці федерального департаменту управління державними ресурсами тощо [5, с. 194];
- Польщі – міністерство національної освіти і міністерства науки та вищої освіти [6; 7].

Таблиця 2

Моделі освітньої політики та їх характеристика

	Великобританія, США, Канада, Австралія та Нова Зеландія	Фінляндія, Швеція, Нідерланди	Франція, Німеччина
Освітня політика	<ul style="list-style-type: none"> • безпосередній економічний інститут, що обирають споживачі (студенти, їхні батьки або роботодавці); • загальний принцип організації управління навчальними закладами заснований на їх змаганні за державне фінансування, студентів та недержавні фонди; • боротьба за конкуренцію та престиж. 	<ul style="list-style-type: none"> • соціально-демократичний режим загального благополуччя; • забезпечення високих стандартів надання послуг для всіх членів суспільства; • освітні установи розглядаються як рушій регіонального культурного та економічного розвитку; • Рівність розглядається не як рівність можливостей, а як рівність результатів. 	<ul style="list-style-type: none"> • загальне благополуччя; • держава традиційно виконує вагомую соціальну функцію; • підтримка високого рівня модифікацій; • збереження класової та статусної відмінності.
Завдання	високий рівень автономії навчальних закладів (переважно недержавних), забезпечення найвищої якості освіти, високу конкурентоспроможність на світовому ринку освітніх послуг та найбільш ефективне використання ресурсів.	<ul style="list-style-type: none"> • держава бере на себе відповідальність за підтримку соціальних секторів; • сувора централізація управління ресурсами; • безкоштовність надання освіти. 	<ul style="list-style-type: none"> • держава бере на себе відповідальність за підтримку соціальних секторів; • сувора централізація управління ресурсами; • безкоштовність надання освіти.
Проблеми	управлінські революції – поступова заміна керівників професійними менеджерами, що буде супроводжуватися втратою окремих традиційних функцій.	<ul style="list-style-type: none"> • низька інституційна ініціатива; • занадто вузький недержавний сектор вищої освіти. 	<ul style="list-style-type: none"> • конкуренція закладів освіти за державні ресурси; • залучення підприємств до фінансування вищої освіти; • організація незалежних органів з оцінки якості роботи закладів освіти; • залучення студентів (як споживачів) до оцінювання якості отриманих ними освітніх послуг.

Джерело: складено автором

З досвіду зарубіжних країн зрозуміло, що збалансування між державним регулюванням і автономією навчальних закладів, зокрема управління ними та їхнє фінансування є оптимальним. Наразі автономія освітніх закладів є актуальною тенденцією світового масштабу.

Стосовно шляхів модернізації вищої освіти України, то вони подібні до європейських підходів. Приєднання до процесу імплементації принципів Болонської декларації почалося на Конференції Міністрів у травні 2005 року в м. Берген (Норвегія). Україна приєдналася до решти країн, які виявили бажання втілювати Болонський процес [3, с. 27]. Варто зазначити, що академічна мобільність вищих навчальних закладів почала розвиватися в Україні саме завдяки впровадженню Болонського процесу.

Було визначено механізми для досягнення поставленої мети, до яких належать: запровадження системи зрозумілих і порівнянних наукових ступенів; запровадження системи освіти, яка базується на двох циклах навчання (бакалавр – магістр); застосування кредитної системи (ECTS); спрощення процедури визнання кваліфікацій, що сприятиме працевлаштуванню випускників та студентів на європейському ринку праці (за допомогою додатка до диплома – Diploma Supplement); розвиток європейського співробітництва у сфері контролю якості освіти; навчання упродовж усього життя; створення умов для мобільності на європейському ринку праці та освітніх послуг; підвищення привабливості європейського простору вищої освіти, перетворення Європи на найбільш конкурентоспроможний і передовий освітній простір у світі. Вважається, що запровадження загальноєвропейської системи забезпечення якості освіти, системи накопичення навчальних кредитів, легкодоступних кваліфікацій тощо сприятиме підвищенню інтересу до вищої освіти громадян європейських та інших країн; встановленню більш тісних зв'язків між європейським простором вищої освіти та європейським дослідницьким простором; головним же завданням університетів та урядів країн Європи є життя всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб кваліфікація студентів відповідала загальним вимогам [4, с. 42].

Управління освітою в Україні здійснюється системою державних органів і органів місцевого самоврядування.

До органів управління освітою в Україні належать: Міністерство освіти і науки України; міністерства України, яким підпорядковані заклади освіти; Вища атестаційна комісія України; Міністерство освіти АРК; місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування і підпорядковані їм органи управління освітою.

Центральним галузевим органом державного управління в галузі освіти є Міністерство освіти і науки України (Міносвіти і науки). Міносвіти і науки України відповідно до покладених на нього завдань у сфері прогнозування і планування розвитку освіти, розроблення організаційного та правового механізмів її функціонування аналізує стан освіти, прогнозує її розвиток відповідно до потреб особистості, суспільства, держави; розробляє нормативно-правову основу функціонування системи освіти; здійснює експертизу проектів загальнодержавних, відомчих, інших рішень і програм у частині, що стосується освіти і науки; готує проекти законодавчих актів та урядових рішень; прогнозує та впорядковує структуру мережі державних навчально-виховних закладів; розробляє пропозиції щодо переліку спеціальностей, кваліфікацій, вчених звань та наукових ступенів; забезпечує виконання вищими навчальними закладами (ВНЗ), що перебувають у його управлінні, державного замовлення та договорів на підготовку спеціалістів, науково-педагогічних кадрів; розробляє положення про навчально-виховні заклади освіти.

У сфері навчально-виховного процесу Міносвіти і науки України визначає вимоги до змісту, рівня і обсягу соціально необхідного державного мінімуму освіти (встановлює державні стандарти знань з кожного предмета), забезпечує безперервність освіти, інтеграцію навчання з наукою і виробництвом, розробляє і затверджує відповідні типові навчальні плани, програми для навчально-виховних закладів; розробляє умови прийому до державних навчально-виховних закладів; забезпечує видання відповідної літератури з питань освіти та ін. Міносвіти і науки України вирішує низку питань освітнього характеру разом з Академією педагогічних наук України, яка займається координацією та розвитком наукових досліджень з педагогіки, впровадженням їх у практику.

У сфері управління, роботи з керівними та науково-педагогічними кадрами Міносвіти і науки України вносить пропозиції про створення, реорганізацію, ліквідацію в установленому порядку закладів, організації, підприємств освіти загальнодержавного значення; сприяє розвитку нових навчально-виховних закладів; проводить в установленому порядку атестацію та акредитацію освітніх закладів незалежно від форм власності та підпорядкування, видає їм ліцензії та сертифікати, надає автономію ВНЗ; здійснює державне інспектування навчально-виховних закладів; призначає керівників навчально-виховних закладів та установ, закладів підвищення кваліфікації та перепідготовки, що перебувають у функціональному управлінні Міносвіти і науки України, дає згоду на призначення і звільнення керівників ВНЗ загальнодержавного значення інших міністерств і відомств; розробляє положення про органи громадського самоврядування у сфері освіти; організує підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів системи освіти; здійснює загальне керівництво науковою діяльністю та ін.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Міносвіти і науки України, обговорення найважливіших напрямків діяльності і розвитку освіти у Міносвіти і науки України створюється відповідна колегія.

Для вирішення практичних питань забезпечення потреб системи освіти при Міносвіти і науки України функціонують акредитаційні органи, інспекція, науково-методична рада, Атестаційна колегія, інші наукові та методичні підрозділи, організації та установи, повноваження яких встановлює Міносвіти і науки України.

Акти Міносвіти і науки України, прийняті в межах його повноважень, є обов'язковими для міністерств і відомств, яким підпорядковані заклади освіти, міністерства освіти АРК, місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підпорядкованих їм органів управління освітою, закладів освіти незалежно від форм власності.

Висновки з дослідження та напрями подальших розвідок у даному напрямі. Говорячи про освіту, будь-якої країни, важливо знати, що всі освітні заклади підпорядковуються певній системі. Існуючі системи освіти – це сукупність всіх навчальних та навчально-виховних закладів, які ведуть свою діяльність в сфері здобуття освіти, а також спеціалізуються на підготовці чи перепідготовці кадрів.

До системи освіти входять не лише заклади освіти, але й і різні науково-методичні установи та науково-виробничі підприємства, сюди ж можна включити державні й місцеві органи управління освітою, а також ті інстанції, які ведуть діяльність у сфері самоврядування в освітній галузі. Складовими компонентами структури освіти виступають дошкільна, загальна середня освіта, позашкільна освіта, професійно-технічна, вища освіта та післядипломна освіта, а також аспірантура та докторантура. До структури системи освіти входить і самоосвіта.

Аналізуючи детальніше всі складові системи освіти у будь-якій країні можна краще уявити систему і зрозуміти, на чому вона базується. Дошкільна освіта здійснюється в дитячих яслах, дитячих садках та дошкільних закладах сімейного типу і передбачає всебічний розвиток дитини з раннього віку. В свою чергу загальна середня освіта має на меті забезпечити всебічний розвиток школяра, виявити та розвивати його нахили та здібності протягом всіх років навчання у школі. Професійно-технічна освіта покликана допомогти здобути професію або

підвищити вже здобуду професійну кваліфікацію; вища освіта дає можливість отримати освітньо-кваліфікаційний рівень відповідно до покликання студента.

Отже, сучасна система публічного управління системою освіти повинна стати державно-громадською і розвиватися за найкращими світовими зразками. Основними пріоритетами повинні стати: орієнтація освіти на індивідуальну освітню траєкторію особистості.

Список використаних джерел:

1. Вільчинська Н. Освітня політика Європейського Союзу: соціально-політичний аналіз. *Гілея*: К. : ВІР УАН, 2011. Вип. 55 (12). С. 573–581.
2. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект: навчально-наукове видання / Н. Г. Протасова, В. І. Луговий, Ю. О. Молчанов та ін. для загальної ред. Н. Г. Протасова. Київ; Львів : НАДУ, 2012, 456 с.
3. Вавринчук М. П. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. Хмельницький : Поліграфіст, 2012. 252 с.
4. Мисюра Т. М. Болонський процес в контексті євроінтеграції освіти. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2016. № 8. С. 41–45.
5. Бабічев А. В. Зарубіжний досвід із питань управління змінами в системі вищої освіти. *Теорія та практика державного управління*. 2017. Вип. 2. С. 192–200.
6. Edukacja w gmsnie, powsacie iwojewodztwie: wzorami regulamsnow I uchwal / red. т. Агата Галуська, Веслав Міштал, Павло Станчик; Federacja Zwsazkow I Stowarzyszen Cmin I Powiatow RP. Centrum Prawa Miejscowego. Краків : Fundacja Rozwoju Samorzadnoscі I Prasy Lokalnej, 1999. 108 с.
7. Університети та ВНЗ Польщі. Моја Едукація – навчання в Польщі від 17 березня 2018 р. URL: <https://mojaedukacja.com/universityty> (дані звернення: 22.05.2022).

References:

1. Vilchynska, N. (2011) *Osvitnya polityka Yevropeys'koho Soyuzu: sotsial'no-politychnyy analiz* [Educational policy of the European Union: socio-political analysis] // Gileya. Kyiv : VIR UAN. Issue 55 (12). P. 573–581. [Ukraine]
2. Protasova, N. G., Lugovyi, V. I., Molchanov, Yu. O. and others. (2012) *Reformuvannya osvity v Ukraini: derzhavno-upravlins'kyi aspekt: navchal'no-naukove vydannya* [Reform of education in Ukraine: state-administrative aspect: educational-scientific edition]. NAPA. Kyiv; Lviv : 456 p. [Ukraine]
3. Vavrinchuk, M. P. (2012) *Vyshcha osvita Ukrainy i Bolons'kyi protses : navch. posib.* [Higher education in Ukraine and the Bologna process : textbook]. Possible. Polygraphist. Khmelnytsky. 252 p. [Ukraine]
4. Misyura, T. M. (2016) *Bolons'kyi protses v konteksti yevrointehratsiyi osvity* [Bologna process in the context of European integration of education]. *Mul'tyversum. Filosofs'kyi al'manakh*. [Multiverse. Philosophical Almanac]. № 8. P. 41–45. [Ukraine]
5. Babichev, A. V. (2017) *Zarubizhnyy dosvid iz pytan' upravlinnya zminamy v systemi vyshchoyi osvity*. [Foreign experience in managing change in the higher education system]. *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya*. [Theory and practice of public administration]. Vip. 2. Pp. 192–200. [Ukraine]
6. Agata Galuska, Veslav Mishtal, Pavlo Stanchyk (1999) *Edukacja w gmsnie, powsacie iwojewodztwie: wzorami regulamsnow I uchwal*; Federation of Zwsazkow I Stowarzyszen Cmin I Powiatow RP. City Law Center. Krakow : Fundacja Rozwoju Samorzadnoscі I Prasy Lokalnej, 1999. 108 p. [Poland]
7. (2018) [Univrsytety ta VNZ Pol'shchi. Moja Edukacja – navchannya v Pol'shchi vid 17 bereznya 2018 r.] Universities and universities of Poland. Moja Edukacja – study in Poland from March 17, 2018. URL: <https://mojaedukacja.com/universityty> (application data: 22.05.2022). [Ukraine]